

UNIVERSITATEA TITU MAIORESCU BUCUREȘTI

FACULTATEA DE DREPT

ȘCOALA DOCTORALĂ

**“RĂSPUNDEREA PENALĂ A PERSOANEI JURIDICE
PENTRU FAPTE DE CORUPȚIE TRANSNAȚIONALĂ”**

Coordonator științific:

Prof.univ.dr. BOROI ALEXANDRU

Doctorand:

MÂNEA ALEXANDRA MĂLINA

București

2016

“Corupția reprezintă o plagă insidioasă, având o gamă largă de efecte corozive asupra societății naționale și internaționale. Corupția deviază fondurile necesare dezvoltării, subminând abilitatea unui guvern să ofere serviciile de bază, alimentând inegalitatea și in justiția și descurajând investițiile și ajutoarele străine. Fenomenul se regăsește în toate statele – fie mici sau mari, sărace sau bogate – dar are efectele cele mai distructive în statele în curs de dezvoltare. Corupția joacă un rol-cheie în reducerea performanței economice și reprezintă un obstacol major în calea reducerii sărăciei și dezvoltării socio-economice.”

Kofi Annan, Secretar-General al ONU

“În cadrul companiei [Siemens AG], darea de mită reprezenta o strategie de afaceri pentru extinderea pe piețele în curs de dezvoltare, iar cheltuielile aferente erau considerate “cheltuieli utile” și deductibile fiscal întrucât legislația națională [germană] nu incrimina mituirea funcționarilor străini. Bugetul pentru plata mitelor varia anual între 40 și 50 de milioane de dolari, vorbind astfel de un buget special alocat corupției de aproximativ 1.3 miliarde de dolari.”

Reinhard Siekaczek, director global Siemens AG

ABREVIERI ȘI ACRONIME

alin. – Alineatul

art. – Articolul

C.A. – Curtea de Apel

C.E.E – Comunitatea Economică Europeană

C.E.D.O – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

C.J.U.E – Curtea de Justiție a Uniunii Europene

Cod Civ. – Cod civil

Cod pen. – Cod penal

Cod pr. pen. – Cod de procedură penală

DNA – Direcția Națională Anticorupție

ECRIS – Sistemul informatic european al cazierelor judiciare

Ed. – Editura

FMI – Fondul Monetar Internațional

FCPA – Legea privind Faptele de Corupție în Străinătate a S.U.A

GRECO – Grupul de State Împotriva Corupției

I.C.C.J - Înalta Curte de Justiție și Casație

Jud. - Judecătoria

J.O.C.E – Jurnalul Oficial al Comunităților Europene

lit. – Litera

M. Of. – Monitorul Oficial

Nr. – Numărul

O.C.D.E – Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică

OLAF – Oficiul de Luptă Anti-fraudă

O.N.U – Organizația Națiunilor Unite

UNCAC – Convenția Națiunilor Unite Împotriva Corupției

O.U.G. – Ordonanță de Urgență

O. G. – Ordonanță a Guvernului

op. cit. – Opera citată

p. – Pagina

ROCRIS - Sistemul informatic al cazierului judiciar român

S.U.A – Statele Unite ale Americii

T.F.U.E – Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene

Trib. - Tribunalul

U. E. – Uniunea Europeană

vol. - Volum

Obiectul și scopul cercetării

Tema *răspunderii penale a persoanei juridice pentru fapte de corupție transnațională* abordează într-o manieră integrată două subiecte relativ noi atât pentru dreptul penal român cât și pentru jurisdicțiile aparținând familiei de drept romano-germanic în general – *răspunderea penală a persoanei juridice și corupția transnațională* - ambele extrem de complexe și delicate, fiecare reprezentând un izvor inepuizabil de dileme filozofice și juridice, însă extrem de atractive pentru mintea unui jurist tocmai prin prisma diversității soluțiilor pe care operationalizarea acestora în legislație și practică le generează în diferite sisteme de drept. Efortul de a integra aceste două subiecte într-o singură lucrare, chiar dacă s-a dovedit a fi mult mai dificil și riscant decât am estimat inițial, se datorează necesității de a identifica soluții teoretice și practice eficiente în scopul prevenirii și combaterii perpetuării corupției de către persoanele juridice atât în context național, cât și transnațional, având intenția de a contribui la atenuarea lacunelor în materie.

Subiectul reprezintă o premieră în doctrina românească, fiind prima cercetare monografică dedicată *răspunderii penale a persoanei juridice pentru fapte de corupție transnațională*, cu un caracter puternic interdisciplinar, ceea ce, pe de o parte, a intensificat substanțial efortul de concepție a tezei, iar pe de alta parte, a contribuit semnificativ la mobilizarea forței de cercetare și concepție prin prisma idealului de a aduce o contribuție originală la literatura de specialitate din țara noastră.

Capitalizând forța exemplului, „dosarul Microsoft” este unul dintre cazurile care pune în discuție răspunderea penală a persoanei juridice pentru fapte de corupție transnațională. În cadrul dosarului Microsoft, Direcția Națională Anticorupție (DNA) a declanșat urmărirea penală împotriva a zece foști miniștri pentru presupuse fapte de corupție în legătura cu achiziționarea unor licențe educaționale Microsoft pentru școlile publice, în condiții oneroase pentru bugetul de stat, „asigurând posibilitatea deturnării unui discount de circa 47% acordat de Microsoft în considerarea Guvernului României, și implicit permițând plata unor comisioane către persoanele implicate”.¹ De discount-ul acordat au beneficiat firmele private care au intermediat tranzacțiile internaționale și nu Guvernul României. Luarea de mită de către cei 10 demnitari are

¹ Comunicat DNA, 26 septembrie 2014, nr. 1342/VIII/3.

ca faptă corelativă darea de mita de către corporația Microsoft, persoană juridică înregistrată în jurisdicția americană, în acest caz, prin intermediari - alte persoane juridice străine și locale. În timp ce faptele funcționarilor publici de luare de mită se află, pe bună dreptate, sub lupa investigațiilor penale ale autorităților române, în vederea pedepsirii celor vinovați de alterarea relațiilor sociale privind buna desfășurare a serviciilor publice naționale, *faptele penale ale persoanelor juridice vinovate de dare de mită nu fac obiectul nici unui proces penal, în pofida indiciilor temeinice că acestea au avut loc*, denaturând desfășurarea normală a relațiilor de afaceri și prejudiciind bugetul de stat, cauzând pierderi traduse în lipsirea cetățenilor români de alte servicii necesare îmbunătățirii standardului de viață (echiparea spitalelor, a școlilor, îmbunătățirea căilor de transport, etc).²

Impunitatea companiilor pentru fapte de corupție transnațională se explică prin mai mulți factori. În primul rând, *răspunderea penală a persoanei juridice este o instituție relativ nouă pentru jurisdicțiile provenite din sistemul de drept romano-germanic*, ceea ce îngreunează considerabil capacitatea autoritatilor de a operaționaliza conceptele aferente, acestea limitându-se cel mai adesea la investigarea persoanelor fizice care au săvârșit actul material atunci când au putut fi identificate. În cazurile în care s-a ajuns la desfășurarea unui proces penal împotriva persoanei juridice, instanțele se lovesc adesea de sărăcia legislației în materie și de nevoia constantă de a face analogii între normele penale aplicabile persoanei fizice și cele aplicabile persoanei juridice, precum și de nevoia aplicării unor sancțiuni inadecvate și adesea ineficiente față de natura subiectului activ, și anume al persoanei juridice. Mai mult, *incriminarea corupției transnaționale reprezintă, de asemenea, o evoluție recentă pe scena dreptului penal*, fiind introdusă de către alte jurisdicții decât cea americană, abia începând cu anul 2000; de altfel, până în același an, în majoritatea jurisdicțiilor lumii, sumele plătite de companii ca mită funcționarilor publici străini erau deductibile fiscal sub categoria „cheltuielilor utile”.

²Lista corporațiilor condamnate pentru fapte de corupție transnațională include sute de companii, printre care Johnson & Johnson, Hewlett-Packard, Oxford Publishing, Pfizer, Innospec, Daimler, Pirelli, Walmart, General Electric, Ralph Lauren, Halliburton, Oracle, Goodyear, BHP Billiton, sau Magyar Telekom. Dintr-o serie de cazuri investigate în ultimii 5 ani, au reieșit indicii de mituire a funcționarilor din România de către companii multinaționale precum Johnson & Johnson, Microsoft, Apa Nova, GlaxoSmithKleine, BAE Systems sau Roche. Numarul relațiv redus al cazurilor în care exista indicii temeinice de mituire a funcționarilor romani se datoreaza schimbului de informatii judiciare redus între jurisdicții, și nicidecum numarului scazut de astfel de cazuri.

În al doilea rând, dimensiunea transfrontalieră a corupției transnaționale presupune ca actorii implicați provin din cel puțin două jurisdicții diferite, adesea din sistemele legale diferite, ceea ce impune un efort de cooperare transnațională major din partea autoritatilor, adesea aflate în imposibilitate de continuare a investigațiilor și pedepsirii celor vinovați de corupție din cauza lipsei instrumentelor juridice potrivite sau a regulilor juridice anacronice, sau a neînțelegerii regulilor de drept din alte sisteme de drept. În al treilea rând, jurisdicțiile de proveniență a companiilor multinaționale sunt adesea reticente față de tragerea la răspundere penală a acestora pentru faptele anti-sociale săvârșite în alte jurisdicții, considerând că, întrucât acestea nu lezează societatea „de acasă”, nu se justifică cheltuirea resurselor juridice pentru pedepsirea acestora.

În lucrare de față, am încercat să ameliorăm dificultățile subscrise fiecărei dintre cele trei categorii de motive pentru care companiile beneficiază de impunitate în cazul săvârșirii faptelor de corupție transnațională, oferind materialul necesar pentru o mai bună înțelegere (a) a instituției răspunderii penale a persoanei juridice din perspectiva unor sisteme de drept diferite (sistemul anglo-saxon și sistemul romano-germanic), (b) a infracțiunii de corupție transnațională, și (c) a nevoii de prevenire și combatere a faptelor de corupție transnațională săvârșite de companii, din perspectiva consecințelor negative colosale asupra progresului socio-economic atât a societăților naționale, cât și a întregii societăți internaționale. În special, *cercetarea de față își propune să contribuie la eforturile de modernizare și uniformizare a legislației privind răspunderea penală a persoanei juridice în scopul prevenirii și reducerii corupției.*

În contextul în care România primește investitori străini și mai recent, dă naștere unor companii cu operațiuni internaționale, importanța modernizării și alinierii legislației privind răspunderea penală a persoanei juridice cu majoritatea jurisdicțiilor europene și chiar globale, devine evidentă din două perspective: pe de o parte, descurajarea companiilor multinaționale însetate de profituri de a recurge la coruperea funcționarilor publici români în detrimentul standardelor de viață a cetățenilor români, și pe de altă parte, descurajarea companiilor române de a recurge la fapte de corupție atât în interiorul țării, cât și în afara granițelor, în scopul protejării reputației României și protejării societății europene și internaționale în general, întrucât în zilele noastre, caracterizate de o interdependență nemiștinată a societăților, lezarea valorilor unei societăți își găsește ecoul în vătămarea întregii societăți internaționale.

Actualitatea și importanța cercetării

Potrivit studiilor în materie, dintre factorii principali care încetinesc progresul socio-economic la nivel național și internațional, *corupția* reprezintă o constantă, subminând o serie de valori sociale și conducând la irosirea resurselor publice, la creșterea costurilor produselor și serviciilor, la dăunarea mediului înconjurător, la erodarea încrederii publice și a delegitimizării statului, și probabil cel mai grav, la adâncirea inegalităților și perpetuarea sărăciei și frustrării populației. Deși nivelul corupției variază între regiuni, țări și sisteme politice, *printre actorii principali care contribuie la spectacolul nociv al corupției, se numără persoanele juridice cu scop lucrativ*, constituite sub diverse forme (firme, companii, corporații, etc.), a căror rațiune unică de a exista este, *stricto sensu*, obținerea de profit. În contextul dorinței avide de profit al companiilor, recurgerea acestora la fapte de corupție pentru obținerea sau menținerea contractelor comerciale nu a reprezentat o surpriză pentru cercetatorii sfârșitului secolului trecut; ceea ce a provocat stupeoare a fost scara colosală a răspândirii comportamentelor corupte ale companiilor, valoarea enormă a mitelor plătite și posibilitatea legală de a deduce fiscal sumele plătite ca mită funcționarilor publici străini, nonșalanța cu care companiile creau bugete special dedicate coruperii funcționarilor publici, precum și conștientizarea costurilor impresionante ale faptelor de corupție traduse în stagnarea progresului socio-economic la nivel internațional și chiar recrudescența sărăciei populației la nivel național.

Costurile exacte ale corupției sunt imposibil de calculat din cauza naturii opace a faptelor de corupție, însă agențiile internaționale estimează costul la aproximativ 5% din PIB-ul global, cu peste 2.6 trilioane de dolari³ irosiți anual, din care 1 trilion plătiți ca mită. În 2012, Banca Mondială a estimat costul impus de fluxurile financiare ilicite țărilor în curs de dezvoltare la 1.26 trilion de dolari pe an, *suma de bani care ar putea ridica nivelul de trai a 1,4 miliarde de oameni care momentan trăiesc cu mai puțin de 1,25 dolari pe zi, pentru o perioadă de cel puțin 6 ani.*⁴ Potrivit Comisarului pentru Afaceri Interne, Uniunea Europeană (UE) pierde anual o valoare estimată la 120 miliarde de dolari prin fapte de corupție⁵, studiile indicând totodată o încredere

³ în lucrarea de față, sumele evaluate în dolari se referă la dolari americani (USD), dacă nu există mențiune în sens contrar.

⁴ World Bank, *World Bank Indicators Database*, 2012.

⁵ Potrivit Comisarului European pentru Afaceri Interne, Cecilia Malmstrom, un procent de până la 25% din valoarea contractelor publice se pierde prin fapte corupte. Studiile luate în considerare au indicat ca cele mai grave încălcări

foarte scăzută a cetățenilor europeni în eforturile anti-corupție ale statelor membre sau ale Uniunii.⁶

În ceea ce privește cercetare juridică a fenomenului corupției, examinarea literaturii de specialitate, atât în limba română, cât și în trei limbi principale de circulație internațională (engleză, franceză și spaniolă), dezvăluie o abundență de monografii, articole și studii privind corupția pasivă (luare de mită) și varietatea sancțiunilor aplicabile funcționarului public corupt, însă în ceea ce privește corupția activă (darea de mită), cercetările se limitează la analiza laborioasă a laturii obiective a infracțiunii, fără a aprofunda particularitățile săvârșirii infracțiunii de către o persoană juridică, cu excepția lucrărilor provenite din SUA. Această lacună a literaturii de specialitate se justifică, în mare parte, prin dominația concepției *societas non delinquere potest* în sistemele de drept romano-germanic, străpunsă abia în ultima decadă a secolului 20 de către decizia legiutorului francez de a introduce instituția răspunderii penale a persoanei juridice în dreptul național în 1994, exemplul urmat de alte jurisdicții civile abia după anul 2000. Alături de majoritatea jurisdicțiilor europene, România a achiesat mutațiilor filosofiei penale și a consacrat principiul răspunderii penale a persoanei juridice în 2006, astfel încât până în anul 2015, numai cinci state ale UE au mai rămas fidele vechiului adagiu roman.⁷ În pofida împlinirii a 10 ani de existență în dreptul român, doctrina denușește în continuare instituția răspunderii persoanei juridice ca fiind „recentă”, iar analiza jurisprudenței în materie, atunci când instanțele s-au „aventurat” în direcția condamnării sau achitării persoanei juridice, relevă soluții contradictorii, neputându-se desprinde o practică uniformă.

În pofida recunoașterii capacității persoanelor juridice de a săvârși infracțiuni și, în consecință, a consacrării răspunderii penale a acestora, cercetarea științifică în materia corupției este încă puternic disproporționată față de rolul major pe care persoanele juridice îl joacă în perpetuarea fenomenului, atât în țările dezvoltate cât și în cele mai puțin dezvoltate, realitate confirmată de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică în anul 2014 printr-un raport revoluționar⁸. Această sărăcie a literaturii de specialitate alterează semnificativ capacitatea

ale normelor în domeniul achizițiilor publice în 2012 au avut loc în Bulgaria, România, Cehia, Italia și Slovacia, <http://euobserver.com/justice/119300>, 10.08.2013.

⁶ Raportul Anticorupție al Comisiei Europene, 2014, disponibil la http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/docs/acr_2014_en.pdf.

⁷ Germania, Bulgaria, Grecia, Suedia, Letonia.

⁸ OECD, *Foreign Bribery Report*, decembrie 2014, disponibil la <http://www.oecd.org/corruption/oecd-foreign-bribery-report-9789264226616-en.htm>.

legiuitorilor și practicienilor de a acționa creativ și eficient în scopul prevenirii și combaterii comportamentului ilicit al companiilor.

În contextul noutății instituției răspunderii penale a persoanei juridice pentru jurisdicțiile europene, care este o formă de răspundere distinctă și mai complexă decât răspunderea persoanei fizice, Comisia Europeană a sesizat nevoia formulării unei politici regionale în materie și, ca prim pas, a solicitat în 2010 efectuarea unui studiu care să evalueze legislația tuturor statelor membre în ceea ce privește reglementarea răspunderii persoanei juridice, cu accent pe reglementările penale, în scopul determinării unei direcții comune în ceea ce privește oportunitatea adoptării unor reguli minime de armonizare la nivel european, sau chiar a unei soluții comprehensive care să asigure o armonizare deplină în materie.⁹ Publicat în 2012, studiul relevă că regimul juridic al răspunderii persoanei juridice este încă în formare în majoritatea jurisdicțiilor, prezentând caracteristici disparate de la o jurisdicție la alta și generând o jurisprudență incoerentă la nivel european, cu implicații majore în cazurile infracțiunilor transfrontaliere.¹⁰ În aceasta ultimă categorie de infracțiuni se numără și faptele de corupție transnațională.

În mod general, conceptul de *corupție transnațională* se referă la faptele de corupție „clasice” caracterizate de un element de extraneitate, însă o analiză a literaturii de specialitate și a practicii judiciare străine relevă utilizarea sintagmei pentru a descrie *practica mituirii funcționarilor publici de către o persoană provenind dintr-o jurisdicție diferită decât cea a funcționarului mituit, în contextul tranzacțiilor comerciale internaționale*. Deși în teoria juridică, plătitorul de mită poate fi atât o persoană fizică cât și o persoană juridică, *prin natura și dinamica comerțului internațional, actorii interesați și capabili de obținerea contractelor comerciale internaționale sunt cel mai adesea, dacă nu chiar întotdeauna, persoane juridice cu scop lucrativ*, și anume firme, companii, corporații, întreprinderi, etc.

Dacă, în prezent, utilitatea răspunderii penale a persoanei juridice este incontestabilă, inclusiv pentru fapte de corupție transnațională, regimul de aplicare al acesteia este departe de a fi cristalizat și operaționalizat în mod uniform. În contextul proliferării instrumentelor juridice internaționale anti-corupție, am considerat că este de datoria juriștilor cercetători să exploreze

⁹ Open invitation to tender JLS/2010/JPEN/PR/0009/E4 - Study on the liability of legal persons for offences in the national legal systems of the Member States, Brussels, 15/06/2010.

¹⁰G. Vermeulen, W. de Bondts, C. Ryckman, , *Liability of legal persons for offences in the EU*, Institute for International Research on Criminal Policy, Maklu, 2014.

momentul actual al intersecției valorilor de integritate cu interesele dezvoltării economice pe plan internațional, și să contribuie la eforturile de modernizare și uniformizare a normelor de drept în scopul prevenirii și reducerii corupției. Acest demers implică, mai mult ca niciodată, o analiză atentă și detaliată a instituției răspunderii penale a persoanei juridice în dreptul comparat, cu accent atât pe cercetarea sferei persoanelor care pot angaja răspunderea companiei, cât și pe sancțiunile aplicabile, având ca destinație cel puțin evidențierea celei mai bune soluții legislative și practice, sau chiar crearea și promovarea unei abordări legislative inovatoare care să se plieze pe nevoile reale de descurajare a comportamentelor corporative corupte.

Pentru a răspunde scopului principal al cercetării, și anume *extinderea eforturilor de modernizare și uniformizare a normelor de drept privind răspunderea penală a persoanei juridice în scopul prevenirii și reducerii corupției*, lucrarea de față este gândită ca un studiu multidisciplinar, construit în cea mai mare parte din elemente de drept penal, îmbinate cu elemente de drept comercial, drept comparat și drept internațional (dreptul UE și dreptul internațional al dezvoltării), a căror analiza se împletește cu considerente aparținând sociologiei, filozofiei și istoriei, de altfel inerente unei analize juridice valoroase.

În sens general, documentarea științifică s-a realizat prin (a) studiul unei bibliografii extinse și prin (b) consultarea unui număr relativ mare de specialiști în materie. Pentru documentarea bibliografică, am apelat la un număr mare de documente primare, secundare și terțiare, constând în legi naționale și convenții internaționale, decizii ale instanțelor naționale române și străine, tratate, monografii, articole de specialitate, studii, rapoarte, disponibile atât în limba română, cât și în limba engleză, franceză și spaniolă. Procesul de informare temeinică asupra temei abordate s-a realizat și prin consultarea unui număr de practicieni în domeniu, din România, SUA și Franța, la care am avut acces prin intermediul unor burse de cercetare în străinătate, prin desfășurarea unor interviuri semi-structurate sau informale.

În ceea ce privește drumul metodic către destinația cunoașterii, am recurs la un set de metode de cercetare specifice investigării fenomenului juridic, și anume *metoda sociologică* - utilizată preponderent în concepția primului capitol privind legitimitatea luptei împotriva fenomenului corupției, *metoda cantitativă* - utilizată în principal pentru a contura cadrul juridic internațional anticorupție, *metoda istorică* - folosită pentru evidențierea evoluției instituției răspunderii penale a persoanei juridice și a dilemelor specifice anumitor secvențe de timp, *metoda comparativă* - prin care am analizat atât într-o manieră contrastantă, cât și afirmativă,

contextul legal și conținutul legislației și jurisprudenței nord-americane și franceze în ceea ce privește infracțiunile de corupție transnațională și răspunderea persoanelor juridice pentru asemenea fapte. Acestor metode utilizate selectiv pentru concepția diferitelor părți ale lucrării, li se adaugă metodele raționamentului juridic, și anume analiza, sinteza, inducția și deducția, mecanisme la care am apelat preponderent în contextul formulării opiniilor proprii cu privire la subiectele discutate, precum și la formularea concluziilor finale ale tezei.

Structura și conținutul tezei

În desfășurarea conținutului tezei, structurată în 4 capitole, am încercat o ilustrare cât mai fluentă și logică a gamei de probleme ridicate de răspunderea penală a persoanei juridice pentru fapte de corupție transnațională, concluzionând cu propuneri concrete de modernizare a legislației în materie.

Întrebarea primordială la care am căutat răspuns se referă la legitimitatea eforturilor de combatere a corupției, atât la nivel național cât și internațional. Astfel, în **primul capitol**, ne-am interogat asupra motivelor care stau la baza luptei împotriva corupției și am cercetat dacă acestea au valoare universală, sau dimpotrivă, acestea reprezintă doar „strategii moderne de colonializare” de către statele dezvoltate care dau dovadă de un complex de superioritate morală, ignorând valorile culturale diferite ale statelor mai puțin dezvoltate. De asemenea, în a doua parte a capitolului, după o survolare a estimărilor privind costurile corupției, ne-am oprit asupra delimitărilor conceptuale privind cea mai costisitoare formă a corupției, și anume corupția transnațională.

În primă fază, am descoperit că la nivelul formulării normelor internaționale de prevenție și combatere a corupției, cele mai grele provocări s-au datorat, în mod predictibil, relativismului cultural, argumentul principal constând în „moralitatea geografică” potrivit căruia încărcătura morală a faptelor diferă în funcție de regiuni geografice. Inițial, discursul în jurul corupției a fost învăluit într-o perspectivă moralistă, ceea ce a spulberat orice tentativă de elaborare a unor norme internaționale în materie. După anul 1980 însă, școala revizionistă a reorientat discursul anticorupție utilizând concepte din economie, sociologie, antropologie și alte științe sociale, impregnând definiția corupției cu un caracter amoral. Mai mult, ipoteza revizionistă a pledat pentru aspectele funcționale ale corupției, susținând că în anumite circumstanțe, aceasta poate

chiar contribui la dezvoltarea economică a națiunilor. După 1990, cercetătorii s-au orientat înspre analizarea costurilor corupției, concluzionând asupra existenței unei corelații negative directe între răspandirea corupției și dezvoltarea socio-economică. Astfel, atât argumentul relativismului cultural, cât și cel al funcționalității corupției, și-au pierdut forța în fața argumentului socio-economic, potrivit *căruia lupta împotriva corupției nu este o chestiune de etică, și nici un exces de superioritate morală a statelor occidentale, ci o nevoie reală pentru a asigura progresul socio-economic al societăților naționale, care în contextul interdependenței hrănite de globalizare, influențează progresul întregii societăți internaționale.*

Cu alte cuvinte, eforturile de prevenire și combatere a corupției nu s-au concretizat dintr-un idealism moral, ci din rațiuni socio-economice, și anume, nevoia de a eradica sau cel puțin de a reduce costurile enorme pe care faptele de corupție le impun standardelor de viață a cetățenilor în particular, și a societăților în general.

Deși comportamentele corupte pot îmbrăca o multitudine de forme, am arătat că *studiile în materie au identificat faptele de corupție transnațională ca fiind cele mai costisitoare*, acest aspect fiind și unul dintre motivele pentru care am ales cercetarea subiectului în discuție. Conceptul de “corupție transnațională” indică către practici corupte „clasice” care implică cel puțin un element de extraneitate, dar o analiză a literaturii de specialitate și a practicii judiciare în materie relevă utilizarea conceptului pentru a descrie practica *mituirii funcționarilor publici străini în scopul obținerii unor avantaje comerciale în contextul tranzacțiilor comerciale internaționale*. Valorificând forța exemplului, spre încheierea capitolului, am expus succint trei dintre cazurile proeminente și relativ recente de corupție transnațională, în scopul ilustrării dinamicii și particularităților acestor tipuri de cazuri.

Obiectivul **capitolului 2**, intitulat „Cadrul juridic internațional anticorupție și perspectivele răspunderii persoanei juridice”, constă în elucidarea genezei și evoluției standardelor internaționale privind incriminarea corupției transnaționale și a celor privind răspunderea persoanelor juridice, în scopul deslușirii tendințelor juridice actuale. Astfel, am identificat prima inițiativă legislativă împotriva mitei comerciale transnaționale pe agenda politico-economică a S.U.A. în jurul anului 1977, când Congresul S.U.A. a intrat pe teritoriu legislativ nemaicunoscut până atunci de nici o jurisdicție și a elaborat Legea privind Practicile de Corupție în Străinătate (F.C.P.A.), primul act legislativ din istorie care a reglementat conduita cetățenilor americani și a întreprinderilor naționale în relațiile de afaceri cu oficialii guvernelor

străine. Ulterior, la propunerea SUA, ideea unui răspuns global la problema corupției a fost dezbătută la nivel oficial pentru prima dată în cadrul Organizației Națiunilor Unite (ONU) spre sfârșitul anilor '70, în contextul eforturilor organizației de a aborda problema practicilor corupte și a plăților ilicite în tranzacțiile comerciale internaționale prin elaborarea unui cod de conduită pentru corporațiile transnaționale.

Pe parcursul capitolului, am observat că sursele de reglementare juridică internațională, inițial învăluite timid în caracter neobligatoriu, au devenit, la începutul secolului 21, un impuls obligatoriu de a incrimina faptele de corupție transnațională și de a responsabiliza persoanele juridice pentru astfel de fapte. La nivel global, ONU și Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) au generat instrumente juridice obligatorii care s-au tradus în incriminarea corupției transnaționale și promovarea răspunderii persoanei juridice și sancționării acesteia în mod *proporțional, eficace și disuasiv* pentru asemenea fapte, de către majoritatea statelor lumii. La nivel regional, Consiliul Europei, Uniunea Europeană și Uniunea Africană au confirmat și consolidat măsurile legislative anticorupție, contribuind, într-o măsură mai mică sau mai mare, la uniformizarea regională a legislațiilor în materie, și consacrand standardul răspunderii persoanei juridice pentru fapte de corupție, cu o tendință evidentă de plasare a acestei răspunderi pe taramul dreptului penal. Astfel, *în prezent, se poate vorbi de un consens juridic general privind nevoia combaterii corupției transnaționale și de obiectivul comun al responsabilizării persoanelor juridice pentru astfel de fapte la nivel global*. Cu toate acestea, acordul general la nivel internațional lasă loc multor provocări concrete la nivel național, întrucât statele înțeleg adesea diferit atingerea obiectivelor comune. Printre principalele provocări concrete se număra și reglementarea răspunderii persoanei juridice pentru infracțiuni în legislațiile naționale.

De altfel, răspunzând reproșurilor aduse cadrului juridic multilateral, potrivit cărora acesta este lipsit de eficiență în condițiile în care corupția, în general, și corupția transnațională, în special, continuă să reprezinte o realitate cotidiană cu costuri enorme, am arătat că principalele critici la adresa regimului juridic internațional nu reușesc să explice în mod pertinent ineficiența acestuia în direcția reducerii corupției. Astfel, ne-am întrebat ce argumente suplimentare ar putea explica insuficiența legislației actuale de a asigura prevenirea și combaterea corupției transnaționale? Având în vedere rolul major, și de altfel principal, al persoanelor juridice în perpetuarea corupției transnaționale, am considerat că una dintre explicații ar putea consta în

deficiențele jurisdicțiilor de a trage la răspundere penală aceste persoane juridice și de a aplica standardul sancțiunilor proporționale, eficace și disuasive. Cu alte cuvinte, companiile moderne au evoluat în arhitecturi complexe, și în consecință, designul regulilor pentru responsabilizarea eficienta a acestora trebuia să aibă la baza o mai bună înțelegere a structurilor și comportamentului companiilor, precum și o abordare utilitaristă a adaptării instituțiilor de drept tradițional de către legiuitori. Tratarea chestiunii unei responsabilizări penale mai eficiente a companiilor pentru fapte de corupție transnațională a adus în prim-plan o alta dezbatere, mai generală și controversată, privind răspunderea persoanei juridice pentru infracțiuni.

Așadar, în **capitolul 3**, intitulat „Teoria și elementele răspunderii penale a persoanei juridice”, am construit o imagine de ansamblu asupra răspunderii penale a persoanei juridice, pornind de la evoluția instituției din perspectivă istorică și continuând cu analiza modelelor teoretice pe baza cărora aceasta este operaționalizată în zilele noastre în diferite legislații, ilustrând totodată exemple concrete de aplicare prin prisma unor modele legislative provenite atât din sistemul romano-germanic cât și din cel anglo-saxon.

În prima parte a capitolului, după expunerea succintă a etapelor istorice ale dezvoltării instituției răspunderii penale a persoanei juridice cu dilemele specifice epocii, am analizat reticențele doctrinare față de acceptarea răspunderii penale a persoanei juridice datorate conflictului aparent între două concepte tradițional caracterizate ca ireconciliabile: persoană juridică și vinovăție. Am arătat că, în pofida unor obiecții doctrinare, opinia majoritară confirmă că evoluția conceptului de vinovăție în contextul săvârșirii de infracțiuni de către persoanele juridice, se înscrie într-o logică socială clară și presantă, așadar justificată. În continuare, am inventariat modelele teoretice pe care instituția răspunderii penale a persoanei juridice se fundamentează în prezent, clasificându-le în răspundere indirectă și răspundere directă pe de o parte, și pe de alta parte, în răspundere cumulativă și non-cumulativă.

În ceea ce privește răspunderea indirectă, am analizat principiile care stau la baza acestui tip de răspundere, caracterizate de abordari antropomorfe, care impută persoanei juridice actele și atitudinea subiectivă a persoanei fizice (autor al actului material) aflate într-o relație mai mult sau mai puțin strânsă cu entitatea juridică. Transferul elementelor infracțiunii de la persoana fizică la persoana juridică se face pe baza unor teorii dezvoltate de către sistemul anglo-saxon și ulterior preluate de către sistemul romano-germanic: teoria răspunderii pentru fapta altuia (*respondeat superior*), teoria identificării (*alter ego*) și teoria culpabilității cumulate

(*teoria agregarii*). La polul relativ opus, am arătat că o parte a doctrinei a receptat inadaptabilitatea cadrului juridic axat pe răspunderea individuală la particularitățile răspunderii persoanei juridice, ceea ce a condus la dezvoltarea unor fundamente teoretice pentru autonomizarea răspunderii penale a persoanei juridice și funcționarea acesteia pe baza unor principii potrivite naturii și particularităților unei corporații, materializate în teoria răspunderii directe. Teoria răspunderii directe, sau *identității proprii*, pornește de la premisa existenței unui mecanism propriu al persoanei juridice de a-si exprima substanța și identitatea, caracterizat de un proces de formare a atitudinii subiective complet diferit decât cel al persoanei fizice. Analizând cele patru abordări ale teoriei identității proprii, care diferențiază între politica corporației, cultura corporației, prevenirea culpei corporative și reacția corporației post-factum, am dedus ca în *incercarea de a fundamenta o formă de răspundere tipică persoanei juridice, teoriile menționate converg în punctul deducerii elementului subiectiv dintr-o lipsă de organizare sau dintr-un eșec organizațional*.

Înainte de a trece mai departe, am analizat criticile la adresa diverselor teorii care încearcă să explice atât răspunderea indirectă, cât și directă, a persoanei juridice pentru fapte ilicite. În timp ce criticile la adresa răspunderii indirecte se rezumă la caracterul prea permisiv (în cazul teoriei *respondeat superior*), întrucât persoana juridică este expusă sancționării pentru fapta oricărui angajat, sau la caracterul prea restrictiv (în cazul teoriei *alter ego*) având în vedere că aceasta permite antrenarea răspunderii persoanei juridice numai în cazul săvârșirii infracțiunilor de către organele de conducere, criticile privind răspunderea directă se coagulează în jurul înclinației modelelor subscrise acestui tip de răspundere înspre evaluarea unei atitudini generale sau unei periculozități criminale generale a corporației, ceea ce se departează de obiectivul creării unei construcții juridice care să permită sancționarea corporației pentru actul specific comis de către aceasta.

O altă întrebare esențială la care am căutat răspuns se referă la distribuirea răspunderii între individ și persoana juridică și structurarea raportului dintre obligațiile de răspundere ale acestora, considerand acest aspect vital conturării unui regim de răspundere al persoanei juridice logic, funcțional și eficient atât la nivel național, cât și la nivelul UE. În acest context am examinat modelele legislative a unui număr semnificativ de jurisdicții, descoperind că, în timp ce unele legislații prevăd principiul răspunderii alternative, subsidiare sau exclusive, majoritatea jurisdicțiilor consacră principiului răspunderii cumulate, confirmând că în virtutea caracterului

disuasiv al normelor penale, persoanele fizice trebuie să resimtă riscul pedepsei în circumstanțele săvârșirii unor fapte ilicite sub auspiciile unei organizații.

Observând că, în pofida cercetărilor laborioase privind subiectul, materializate într-o serie de monografii și articole de specialitate, opiniile privind fundamentul, natura juridică și sancțiunile aplicabile persoanei juridice, sunt departe de a fi unitare la nivel european și cu atât mai puțin la nivel global, am concluzionat că fundamentele răspunderii penale a persoanei juridice sunt încă în proces de formare, concentrate în jurul unei imagini antropomorfe puternice, în general inadecvate structurilor complexe de luare a deciziilor în cadrul companiilor medii și mari.

În a doua parte a capitolului am analizat într-o manieră comprehensivă, chiar dacă nu exhaustivă, *reglementarea răspunderii persoanei juridice în dreptul penal român*, examinând condițiile generale pentru angajarea răspunderii penale, determinarea elementului subiectiv penal al persoanei juridice, cumulul răspunderii penale a persoanei juridice cu răspunderea penală a persoanei fizice, sancțiunile aplicabile persoanei juridice, măsurile de siguranță și măsurile preventive aplicabile persoanei juridice, circumstanțele agravante și atenuante, precum și termenele de prescripție ale răspunderii persoanei juridice. Din analiza cadrului legislativ actual în materie, cuprins de Noul Cod penal, am dedus ca legiutorul român a instituit o răspundere directă a persoanei juridice (pentru fapta proprie), generală (operațională în cazul săvârșirii oricarei infracțiuni prevăzute de legislația penală), principală (nu este condiționată de identificarea sau condamnarea persoanei fizice care a săvârșit fapta), și subiectivă (este necesară constatarea unei vinovății a persoanei juridice). Cu alte cuvinte, răspunderea persoanei juridice poate fi antrenată de acțiunea sau inacțiunea ilicită a oricarei persoane fizice (organ sau prespus), atâta timp cât fapta a fost săvârșită în realizarea obiectului de activitate, în interesul sau în numele persoanei juridice.

Am acordat o atenție deosebită determinării elementului subiectiv al persoanei juridice, subliniind independența acestuia față de forma de vinovație a persoanei fizice implicate în săvârșirea infracțiunii, notând exemple din jurisprudența instanțelor române. Astfel, am arătat că persoana juridică poate să fie condamnată pentru infracțiuni distincte decât cele pentru care este condamnată persoana fizică care a comis actul material, iar forma de vinovație poate, de asemenea, varia. Investigând teoria și practica națională, am descoperit unanimitatea opiniilor potrivit cărora persoana juridică se face vinovată de săvârșirea unei infracțiuni și în cazul în care

comiterea faptei a fost posibilă prin neluarea măsurilor de supraveghere necesare pentru evitarea comportamentelor ilicite în cadrul desfășurării activităților organizaționale, ceea ce se încadrează în mod fericit în tendințele internaționale privind răspunderea entităților colective.

Cu privire la legătura dintre atribuțiile persoanei fizice și fapta săvârșită, deși legea nu aduce precizări, în ceea ce ne privește, am conchis că, pe de o parte, nu este necesar ca fapta să fie *stricto sensu* dintre cele aflate pe fișa postului agentului, și pe de altă parte, că angajarea răspunderii persoanei juridice nu este acceptabilă în situațiile în care fapta este evident contrară interesului organizației sau a fost săvârșită în pofida depunerii unor diligențe rezonabile de către management. De-a lungul analizei, am încercat în mod constant să îmbogățim abordarea teoretică cu cât mai multe exemple din jurisprudența instanțelor române, încă relativ săracă în materie, însă revelatoare în multe privințe.

În continuare, în urma unei analize detaliate a gamei de sancțiuni penale aplicabile persoanei juridice conform Noului cod penal, am discutat neajunsurile elementelor cadrului sancționator actual, și *am evidențiat că arhitectura acestuia necesită o modernizare semnificativă în contextul tendințelor legislative europene actuale și necesităților reprimării comportamentului ilicit al persoanelor juridice*. În acest context, am pledat pentru modificări legislative concrete, argumentând punctual necesitatea îmbogățirii cadrului sancționator actual.

În **capitolul 4**, ne-am orientat atenția către operaționalizarea răspunderii penale a persoanei juridice pentru infracțiunile anunțate în titlul tezei, și anume de corupție transnațională. În scopul unei analize comparative valoroase, am recurs la studierea a două jurisdicții provenind din sisteme de drept diferite, și anume jurisdicția SUA, provenind din sistemul anglo-saxon și jurisdicția Franței, provenind din sistemul romano-germanic. Alegerea a două jurisdicții provenind din sisteme de drept distincte se datorează, pe de o parte, nevoii de adaptare a cercetării juridice la noile dimensiuni ale societății internaționale caracterizate de intensificarea interacțiunilor între jurisdicții din diferite părți ale lumii, și pe de altă parte, prin prisma potențialelor lecții valoroase pe care le poate oferi o perspectivă diferită asupra aceleiași probleme.

Selectarea jurisdicțiilor SUA și Franței, se justifică prin faptul că ambele sunt reprezentative pentru sistemele de drept din care provin, fiecare având o influență majoră asupra activității legislative a altor jurisdicții similare. Mai mult, dintre jurisdicțiile anglo-saxone, SUA se distinge atât prin faptul că a înregistrat prima inițiativă legislativă împotriva corupției

transnaționale din lume, cât și prin performanța remarcabilă a legislației și practicii actuale în materia răspunderii corporațiilor pentru fapte de corupție transnațională, de altfel, cea mai înaintată la nivel global. În ceea ce privește Franța, aceasta se distinge prin calitatea de pioneră în ceea ce privește plasarea răspunderii persoanei juridice pe tărâmul dreptului penal în sistemele romane-germanice, precum și prin preocupările recente pentru antrenarea acestui tip de răspundere pentru faptele de corupție transnațională, concretizate în modificări ale prevederilor Codului penal în 2013 și elaborarea unui proiect de lege cu elemente inovative dedicat subiectului în 2015.

Explorand legislația și jurisprudența SUA, am arătat că răspunderea penală a persoanelor juridice este indirectă, operând pe baza teoriei *respondeat superior*, așadar, poziția făptuitorului în structura ierarhică a persoanei juridice este irelevantă; mai mult, atitudinea managementului, fie de validare sau invalidare a faptei ilicite săvârșite, nu are nici o importanță în determinarea angajării răspunderii persoanei juridice, influențând doar conținutul pedepsei. În ceea ce privește eforturile de prevenire și combatere a corupției transnaționale, SUA înregistrează cea mai performantă legislație în materie – Legea privind Faptele de Corupție din Străinatate (FCPA), însoțită de o practică bogată privind investigarea și condamnarea penală a persoanelor juridice, care servește în prezent ca sursă de inspirație la nivel global.

În demersul științific, am urmărit să evidențiem mai ales trăsăturile remarcabile ale instituției răspunderii penale a persoanei juridice pentru fapte de corupție transnațională, care se referă în principal la:

(a) *aplicarea extrateritorială a FCPA*, care presupune că (i) persoanelor juridice americane le sunt interzise comportamentele incriminate de FCPA oriunde în lume, (ii) companiile non-americane care sunt listate la bursa de valori din New York, sunt supuse interdicțiilor FCPA, indiferent de locația sediului sau pieței principale de desfășurare a activității acestora, și (iii) legea interzice persoanelor non-americane utilizarea oricăror mijloace de corespondență sau de comerț interstatal pentru acte de sprijinire a unei oferte de plată, promisiune de plată, de plată a unei sume de bani, oferte de cadou sau furnizarea unui cadou sau autorizare de a da orice de valoare unui funcționar public străin în scopuri corupte;

(b) *dispozițiile privind „apararea afirmativă”*, care permit invocarea în “legii locale” (potrivit căreia plata, cadoul, oferta, sau promisiunea unui bun de valoare, a fost făcută

în conformitate cu legile și reglementările scrise din țara de proveniența a funcționarului străin) sau a “cheltuielilor rezonabile și de bună credință” (cum ar fi cheltuielile de călătorie și de cazare ale unui funcționar străin, legate în mod direct de promovarea, demonstrația, sau explicația unor produse sau servicii), cu precizarea că dovada oricărei dintre acestea cade în sarcina inculpatului; de asemenea, pe aceeași linie a excepțiilor de la aplicarea legii, textul legislativ prevede într-o manieră unică în lume și excepția “plăților de facilitare” (plată făcută în scopul de a urgenta sau garanta efectuarea unei activități guvernamentale de rutină de către un funcționar străin);

(c) *procedurile penale prescurtate*, concretizate prin încheierea unor acorduri între procuror și persoana juridică, întrucât SUA consideră că asemenea acorduri, în afara procesului penal tradițional, reprezintă cel mai eficient mod de soluționare a cazurilor de corupție transnațională, antrenând pedepse “atât adecvate cât și flexibile” pentru a stimula cooperarea și dezvăluirea voluntară a faptelor corupte;

(d) *impunerea implementării unor programe de conformitate cu legea în cadrul companiilor*, în scopul consolidării măsurilor de prevenire a corupției; de altfel, practica aplicării FCPA de către autoritățile americane s-a tradus recent în impunerea frecventă a unor programe de conformitate de către compania inculpată ca o condiție a încheierii procedurilor penale prescurtate; de asemenea, atunci când un program de conformitate anti-corupție eficient există într-o companie *a priori* săvârșirii faptei penale, acesta reprezintă o circumstanță atenuantă care poate reduce semnificativ pedeapsa aplicată companiei, precum și un criteriu important în calificarea pentru desfășurarea procedurilor penale prescurtate, în loc de proces penal.

Înainte de încheierea secțiunii privind jurisdicția SUA, am studiat în detaliu rolul și caracteristicile programelor de conformitate anticorupție, concludând că acestea s-au dezvoltat în jurul a șase principii: evaluarea riscurilor; angajamentul managementului superior; depunerea diligenței necesare; implementarea eficientă; monitorizare și revizuire; și crearea unor politici și proceduri clare, practice și accesibile. De asemenea, am expus succint acțiunile de constientizare privind implicațiile FCPA la nivel internațional, desfășurate de către autoritățile americane.

În ceea ce privește jurisdicția franceză, în prima fază, am descoperit că în pofida dreptului penal substanțial bogat și a numărului ridicat de scandaluri de corupție, atât interne, cât și externe, Franța este considerată „codașă” în privința luptei împotriva corupției la nivel global, făcând obiectul unor critici severe atât ale academicienilor, cât și practicienilor în domeniu. În timp ce până în 2015, instanțele franceze nu au condamnat nici o persoană juridică franceză pentru fapte de corupție transnațională, din topul celor mai mari companii condamnate penal de către autoritățile SUA în baza FCPA, se număra trei companii franceze, și anume Alstom, Total și Technip.

Deși răspunderea penală a persoanei juridice a fost introdusă în dreptul francez în 1994, sub forma unei răspunderi indirecte operationale pe baza teoriei *alter ego*, iar răspunderea penală specifică a entităților colective pentru fapte de corupție transnațională a fost consacrată în 2004, din analiza jurisprudenței franceze în cazurile de corupție internă reiese că persoana juridică este cel mai adesea percepută ca victima unei infracțiuni de gestiune frauduloasă comise de persoana fizică care a comis actul de corupție. Această tendință a alimentat practica persoanelor juridice de a negocia cu directorul sau reprezentantul acesteia recunoașterea vinovației a faptei de gestiune frauduloasă, scăpând astfel persoana juridică de condamnarea pentru fapte de corupție, aceasta urmând să se revanșeze față de persoana fizică condamnată.

Tendința în discuție a fost însă supusă unor critici din mai multe puncte de vedere. În primul rând, incriminarea celor două fapte urmărește protejarea unor valori sociale diferite; condamnarea pentru gestiune frauduloasă nu denotă aceeași gravitate sau același stigmat social precum condamnarea pentru infracțiuni economice, mai exact pentru fapte de corupție, prin care se atentează integritatea valorilor publice. Al doilea aspect provine din primul, întrucât gradul diferit de pericol social al celor două infracțiuni influențează pedepsele aplicabile, acestea fiind mult mai reduse în cazul săvârșirii gestiunii frauduloase. Mai mult, practica instanțelor franceze alterează statisticile privind incidența faptelor de corupție transnațională, care influențează în mod negativ aspecte ale politicii penale publice. De altfel, reticenta instanțelor franceze de a condamna persoanele juridice se manifestă atât în cazul altor tipuri de infracțiuni economice, cât și în general, analiza jurisprudenței dezvăluind că tragerea la răspundere penală a persoanelor juridice este cu mult dezechilibrată față de săvârșirea infracțiunilor de către acestea în realitate, și mai mult, ca pedepselor aplicate le lipsește caracterul disuasiv.

Cu intenția de a surprinde eforturile autoritățile franceze de a remedia lipsa unui răspuns la o problema acută, am analizat propunerile doctrinei de a recurge la utilizarea unor proceduri penale prescurtate, similare negocierii și încheierii de acorduri “de recunoaștere a vinovației” utilizată de autoritățile americane pentru concluderea unui număr mare de cazuri de corupție transnațională. În dreptul francez, procedura admiterii prealabile a vinovației (“procédure de comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité”, prescurtat “CRPC”), este disponibilă în cazul infracțiunilor pentru care legea prevede o pedeapsă mai mare de 5 ani, fiind astfel o opțiune viabilă în scenariul infracțiunilor de corupție transnațională (pentru care legea prevede o pedeapsă de 10 ani). Deși beneficiile abordării răspunderii penale a persoanelor juridice pentru corupție transnațională prin CRPC ar fi multidirectionale, în ceea ce ne privește, nu am putut identifica încheierea nici unui acord de acest gen în practica franceză până în anul 2015 cu privire la fapte de corupție, fie naționale sau transnaționale.

Revenind asupra unei componente importante ale rațiunii pentru care am ales analiza jurisdicției franceze, am cercetat în detaliu proiectul de lege pentru transparența și modernizarea vieții economice, supranumit *Sapin II*, depus pentru dezbateri la începutul anului 2016, elaborat ca răspuns la criticile severe ale organismelor internaționale privind lipsa activităților judiciare în domeniul condamnărilor persoanelor juridice pentru corupție transnațională, în pofida indiciilor că aceste fapte există. Proiectul *Sapin II* propune reformarea semnificativă a cadrului legislativ anti-corupție, atât prin adaptarea unor mecanisme deja existente la provocările specifice faptelor de corupție transnațională, cât și prin includerea unor instituții legislative noi. De altfel, documentul se concentrează pe remedierea lipsei unei panoplii de măsuri eficiente împotriva corupției transnaționale, plasând pe loc secundar corupția internă. Conținutul proiectului de lege demonstrează că autorii nu au rămas indiferenți la opiniile exprimate în literatura de specialitate cu privire la adaptarea CRPC și la potențialul valoros al programelor de conformitate în prevenirea faptelor de corupție, și nici la tendințele practicii performante în materie ale autorităților americane.

Din analiza dispozițiilor propuse, reiese că scopul acestora este să îmbunătățească atât mecanismul de prevenire și detectare a corupției, cât și sistemul sancționator al faptelor de corupție, prin trei categorii de prevederi, și anume (a) crearea unei agenții naționale de prevenire și detectare a corupției, (b) instituirea unei obligații de integrare a unor programe de conformitate anticorupție de către întreprinderile având peste 500 de angajați și o cifră de afaceri mai mare de

1 milion €, (c) introducerea unei pedepse complementare de integrare a unui program de conformitate, care sa faca parte din gama de pedepse la dispozitia instanței atunci cand aceasta constata săvârșirea unei fapte de corupție de către o persoana juridica.

In concluzie, am dedus ca desi proiectul a declansat anumite critici din partea doctrinei franceze traditionaliste, atât opinia publica franceza cat și legislativul francez par sa agreeze propunerile prevazute de proiectul *Sapin II*, pavandu-se astfel calea unei veritabile revolutii legislative în materia anticorupției, cu potential major de a influenta alte jurisdicții de drept romano-germanic, inter alia, dreptul român.

Inainte de a incheia capitolul, în contextul naturii extra-teritoriale a legislației anti-corupție din diverse jurisdicții care poate conduce la situatii în care aceleasi cazuri sunt investigate și judecate în mai multe state, am considerat relevanta o analiza succinta a operationalizarii principiului *ne bis în idem* în context internațional. Întrucât principiul *ne bis în idem* nu are aplicabilitate la nivel global, o serie de suprapuneri se pot observa deja în ultimii ani, de exemplu, în cazul investigarii și condamnarii corporației Siemens pentru aceleasi fapte de corupție transnațională în opt jurisdicții diferite.

Inaplicabilitatea *ne bis în idem* la nivel global se poate explica relativ usor în cazul infracțiunilor a caror pedepse nu sunt uniformizate între jurisdicții, întrucât evaluarea valorilor sociale difera, și în consecinta, instanțele pot aplica sancțiuni foarte diferite pentru săvârșirea acelorasi fapte ilicite. Cu toate acestea, în conditiile în care o anumita infractiune face obiectul reglementarilor internaționale, argumentul percepției diferite asupra valorilor sociale lezate și pedepselor aplicabile devine mai puțin puternic. Corupția transnațională este incriminata într-o serie de instrumente juridice, atât regionale, cat și globale; în acest context, pedepsele aplicabile sunt caracterizate de un anumit grad de armonizare, caz în care, principiul *ne bis în idem* s-a transformat recent în principiul consultării sau chiar al subsidiarității, inasa neobligatorii, ceea ce lasa loc unor condamnari multiple ale persoanelor juridice pentru aceeasi fapta, antrenand așaadar consecinte sunt cel puțin nedrepte, daca nu chiar contrare unor principii de drept atotprezente în jurisdicțiile naționale. În acest context, am subliniat nevoia de reglementare în mod explicit și clar a unor reguli privind prioritatea jurisdicțiilor în investigarea și condamnarea faptelor de corupție transnațională.

Concluzii și propuneri de lege ferenda

Concluzii generale

Corupția, definită juridic în sens larg ca fiind *abuzul de puterea publica în scopul obținerii de beneficii private*, a intrat sub lupa cercetării academice și ulterior sub pedeapsa sancțiunilor penale în a doua jumătate a secolului 20, după o istorie caracterizată de impunitate. Într-o lume interconectată, corupția a ajuns să fie universal condamnată și considerată crima împotriva dezvoltării economice, a valorilor democratice, a mediului înconjurător, drepturilor omului și a securității și legitimității statului. În secolul 21, lupta împotriva corupției nu se desfășoară atât de mult pe terenul eticii, cât din perspectiva costurilor economice alarmante pe care o societate în căutarea progresului nu și le mai permite.

Prevenirea și combaterea eficientă a corupției în general, și a corupției transnaționale în special, este strâns legată și respectiv dependentă, de posibilitatea tragerii la răspundere a persoanelor juridice pentru astfel de fapte. Capacitatea persoanelor juridice de a săvârși infracțiuni nu mai constituie subiect de dezbatere valid, întrucât puterea acestora de a cauza pagube substanțiale și multidimensionale societății, în general cu mult mai mare decât a persoanelor fizice luate separat, a fost de mult confirmată. La fel de important, sancțiunile atașate acestei răspunderi trebuie să fie *proporționale, disuasive și eficiente*, croite având în vedere caracterul de *homo oeconomicus* al persoanelor juridice cu scop lucrativ.

În prezent, unul dintre aspectele juridice principale care limitează eficacitatea interdicțiilor împotriva corupției constă în regimul de răspundere al persoanelor juridice pentru comportamente infracționale. Cu alte cuvinte, *perfectionarea legislației privind răspunderea penală a persoanei juridice reprezintă o componentă esențială a luptei împotriva corupției în general, și a corupției transnaționale în special.*

Concluzii în favoarea armonizării legislației UE

In scopul extinderii eforturilor de modernizare și uniformizare a normelor de drept privind răspunderea penală a persoanei juridice în scopul prevenirii și reducerii corupției, considerăm atât necesară cât și oportună formularea unei politici privind răspunderea persoanei juridice la nivelul Uniunii Europene. Printre componentele indispensabile ale unei politici UE în materie, apreciem ca se afla următoarele aspecte:

- Consacrarea clauzei generale, potrivit careia persoanele juridice pot fi vinovate de săvârșirea oricărei infracțiuni prevazute de legislația penală a statelor membre;
- Consacrarea principiului includerii autoritatilor publice în domeniul de aplicare a răspunderii persoanelor juridice;
- Consacrarea unei garnituri de sancțiuni adaptate naturii persoanei juridice și dezvoltarea unor standarde clare de individualizare a pedepselor aplicabile persoanei juridice;
- Solicitarea statelor membre de a mentine o baza de date informatizata privind măsurile judiciare luate fata de o persoana juridica, fie administrative, fie penale, și obligatia de a furniza informatii relevante la cerere;
- Consolidarea bazei de date ECRIS și crearea posibilitatii de a obtine extrase de cazier judiciar și în alte scenarii decat solicitarea acestora de către autoritati în contextul procedurilor judiciare, cum ar fi, la solicitarea unei alte entitati juridice în scopul verificarii integritatii persoanei juridice în contextul unui parteneriat de afaceri;
- Dezvoltarea unor instrumente juridice care sa abordeze exclusiv incriminarea faptelor antisociale specifice persoanei juridice și operationalizarea răspunderii juridice pentru asemenea infracțiuni specifice; printre asemenea fapte antisociale specifice persoanei juridice se număra, *inter alia*, și faptele de corupție transnațională.

În ceea ce privește ultima propunere, de interes principal în lucrarea de fata, consideram ca aceasta poate fi concretizata cu prioritate, chiar inaintea formularii unei politici europene în materie, în virtutea art. 83 alin (1) al Tratatului de Funcționare al UE (TFUE), prin ***elaborarea unei directive privind prevenirea și combaterea corupției transnaționale***. Consideram ca printre principiile directoare ale elaborării directivei în discuției, se numără următoarele aspecte:

- Crearea unor norme legislative care sa permită *răspunderea persoanei juridice pentru faptele de corupție săvârșite și de către alte persoane acționând sub autoritatea sa decât cele aflate în vârful piramidei ierarhice* („organele de conducere sau reprezentanții persoanei juridice”); în special, statele membre ar trebui sa adapteze cadrul legislativ național la realitatea săvârșirii faptelor de corupție transnațională prin intermediari, utilizați cel mai adesea prin încheierea unor contracte de „consultanta”;
- Principiul *cumulării răspunderii penale a persoanei juridice și a persoanei fizice pentru săvârșirea unor fapte de corupție*; în acest sens, statele care momentan permit

răspunderea alternativa sau subsidiara a persoanei juridice sau persoanei fizice pentru săvârșirea unei infracțiuni, ar trebui sa asigure ca cel puțin în cazul faptelor de corupție, aceste variații nu sunt operaționale;

- Formularea unui *cadru sancționator cu adevărat eficient și disuasiv*, ținând cont de faptul ca activitatea persoanelor juridice cu scop lucrativ este stimulata de obținerea unei bunăstări maxime traduse în profit pentru investitori, prin atingerea unor obiective specifice premeditate, cu costurile cele mai mici și fără ca mijloacele utilizate sa fie neapărat etice.
- In aceeași categorie a sistemului sancționator disuasiv, propunem *aplicarea obligatorie a măsurii interdicției de a participa la procedurile de achiziție publica pentru o perioada cuprinsa între 1 și 5 ani*, în urma săvârșirii unor fapte de corupție, precum și *aplicarea obligatorie a măsurii confiscării profitului obținut prin săvârșirea faptelor corupte*, măsuri care, de altfel, sunt promovate și de alte instrumente juridice europene tangențiale materiei.
- Consacrarea posibilității instanțelor de a solicita companiilor cu operațiuni în cel puțin doua jurisdicții *implementarea unui program de conformitate anticorupție, prin mecanismul măsurilor de siguranța sau a pedepselor complementare*;
- Consacrarea unei *circumstanțe atenuante legale constând în existența unui program de conformitate anticorupție, sub rezerva probării ca acesta a făcut obiectul unei implementări reale și constante*.

Propuneri de lege ferenda în dreptul român

În lumina nevoilor de modernizare a cadrului legislativ român percepute de-a lungul cercetării, propunerile de *lege ferenda* sunt construite pe baza ideilor regăsite în lucrare, reluând anumite propuneri deja menționate în contextul sugestiilor privind o directiva europeana în materie, și recomandând totodată legiuitorului adaptarea legislației romane privind răspunderea și sancționarea persoanei juridice la exigentele prezentului prin:

(1) Modificarea maximului general al pedepsei amenzii aplicabile persoanei juridice

În întâmpinarea forței economice diferite a persoanelor juridice, apreciem ca oportuna **modificarea maximului general al pedepsei amenzii aplicabile persoanei juridice în sensul nelimitării acestuia**, după modelul legislației canadiene, astfel încât, *criteriile de individualizare vor ocupa un loc central în determinarea unei pedepse cu adevărat proporționale, eficiente și disuasive* aferente comportamentului infracțional al persoanei juridice.

(2) Suplimentarea cadrului legislativ privind măsurile de siguranță, în sensul consacării măsurii implementării programelor de conformitate ca măsura specifică persoanei juridice

Prin definiție, măsurile de siguranță au un rol preventiv, acestea fiind aplicate în scopul *înlăturării unei stări de pericol și prevenirii săvârșirii unei noi fapte prevăzute de legea penală*. În acest context, considerăm oportuna suplimentarea cadrului legislativ actual privind măsurile de siguranță, în prezent reglementat în jurul naturii persoanei fizice de Noul cod penal în art. 112, cu o măsura de siguranță specifică persoanei juridice, și anume **implementarea unui program de conformitate cu legea**. Deși în dreptul comparat, *implementarea programelor de conformitate* ia forma unei pedepse (dreptul american) sau forma unei obligații legale independente de săvârșirea unei infracțiuni (actualul proiect de lege francez Sapin II), apreciem ca în dreptul roman, introducerea și operaționalizarea unor programe de conformitate ar îndeplini prin excelență scopul declarat al măsurilor de siguranță, contribuind totodată semnificativ la reabilitarea persoanei juridice.

(3) Reglementarea unei circumstanțe atenuate judiciare specifice persoanei juridice constând în existența unui program de conformitate cu legea a priori săvârșirii faptei penale

În timp ce considerăm prematură introducerea unei obligații legale în sarcina persoanei juridice de a implementa un program specific de conformitate cu legea independent de săvârșirea unei infracțiuni, în dreptul nostru, **apreciem oportuna introducerea unei dispoziții legale care să reglementeze circumstanța existenței unui asemenea program de conformitate ca și circumstanța atenuantă judiciară**. Socotim ca utilitatea unei astfel de dispoziții legale este plurivalentă: pe de o parte, va stimula implementarea voluntară a

programelor de conformitate cu legea de către companii, și pe de alta parte, va răsplăti buna-credință a companiilor care au depus diligentele și măsurile rezonabile pentru prevenirea infracțiunilor, chiar dacă acestea s-au dovedit a fi parțial ineficiente. Prin reglementarea în categoria circumstanțelor judiciare, și nu a celor legale, implementarea programelor de conformitate va trebui să fie reală și robustă pentru a crea efecte atenuante în ceea ce privește pedeapsa aplicabilă, instanța putând solicita companiei probe în acest sens.

(4) Completarea dispozițiilor legale privind pedeapsa complementară a plasării sub supraveghere judiciară

În scopul remedierii lipșurilor percepute ale reglementării actuale, apreciem că este necesară intervenția legiuitorului privind elucidarea și detalierea operationalizării pedepsei plasării sub supraveghere judiciară, în sensul precizării (a) cine poate fi numit mandatar judiciar, mai exact care sunt calificările profesionale necesare pentru preluarea responsabilității de supraveghere; (b) care sunt atribuțiile care îi pot fi acordate mandatarului judiciar; (c) care sunt obligațiile mandatarului în relație cu instanța de judecată; (d) care sunt criteriile de stabilire a remunerării a mandatarului și cine stabilește cuantumul plății datorate acestuia.

De asemenea, considerăm că extinderea scopului pedepsei în sensul asigurării unei funcții de suport în executarea altor sancțiuni impuse de instanță, spre exemplu a implementării unui *program de conformitate*, și a acordării unor puteri mai largi mandatarului de intervenire în organizarea persoanei juridice, ar contribui în mod fericit la eforturile de reorganizare și resocializare a persoanei juridice, și ar suplimenta în mod eficient cadrul sancționator aplicabil persoanei juridice.

(5) Completarea dispozițiilor legale privind pedeapsa complementară a interdicției de a participa la procedurile de achiziții publice

În ceea ce ne privește, *propunem legiuitorului investirea cu caracter obligatoriu al aplicării pedepsei interdicției de a participa la procedurile de achiziții publice în toate cazurile în care instanța constată săvârșirea unei infracțiuni intentionate aflată în legătură directă cu organizarea unor proceduri de achiziții publice sau cu executarea unui contract public.*

Serviciile sau produsele publice sunt în interesul întregii societăți, punand în joc resursele statului în mod direct; în momentul condamnării pentru o infracțiune care alterează încrederea publicului în capacitatea persoanei juridice de a servi cu integritate și performanță interesul și resursele publice, retragerea dreptului de a contracta cu statul sau alte autorități sau instituții publice, este cel puțin utilă și binevenită, dacă nu chiar absolut necesară.

Cu privire la perioada maximă de 3 ani pentru care poate fi dispusă pedeapsa potrivit dispozițiilor Noului cod penal, *propunem majorarea acesteia la 5 ani, în scopul alinierii prevederilor penale la Directiva privind achizițiile publice, intrată în vigoare la 17 aprilie 2014.*

Considerații de încheiere

Idealul care a animat activitatea de elaborare a tezei de față are la bază credința că o mai bună înțelegere și conștientizare a răspândirii fenomenului corupției transnaționale și a dinamicii de perpetuare a acestuia, favorizată de lacunele legislative privind răspunderea persoanelor juridice și sancționarea eficientă a acestora, va cataliza dorința de cercetare și eforturile creative ale altor juriști, ajungând astfel, la modelarea unui viitor mai puțin afectat de consecințele extrem de nefaste ale corupției asupra societății și a progresului socio-economic necesar îmbunătățirii standardelor de viață a fiecăruia dintre noi.

Cu alte cuvinte, fără a avea pretenția unei tratări exhaustive și nicidecum tranșante a subiectului, mult prea vast și complex, sperăm că demersul nostru științific va servi drept un început promițător într-o materie relativ nouă, pavând calea pentru cercetări și mai aprofundate a subiectului, și chiar o sursă de inspirație pentru legiuitorul român, în scopul adaptării construcțiilor juridice la nevoile practice ale vieții socio-economice.

BIBLIOGRAFIE

Tratate, monografii, cursuri, teze de doctorat

1. ADEFOLAKE, Adeyede O., *Corporate Social Responsibility of Multinațional corporations în Developing Countries: Perspectives on Anti-Corruption*, Cambridge University Press, 2012.
2. BACHMANN, Gregor, *Regulăting the closed corporațion*, De Gruyter, Gottingen, 2014.
3. BLANCHARD, Olivier, *The Economics of Post-Communist Transition*, Oxford UP, Clarendon Lectures în Economics, 1997.
4. BOROI, Alexandru, *Drept penal. Partea generală. Conform Noului cod penal*, ed. 2., C.H. Beck, București, 2014.
5. BOROI, Alexandru, *Drept penal. Partea specială. Conform Noului cod penal*, ed. 2, C.H. Beck, București, 2014.
6. BOROI, Alexandru, RUSU, Ion, RUSU, Minodora-Ioana, *Tratat de Cooperare judiciară internațională în materie penală*, Ed. C.H. Beck, București, 2016.
7. BOULOC, Bernard, *Droit Penal general*, 24e edition, Dalloz, Paris, 2015.
8. BRODOWSKI, Dominik, *Regulăting Corporate Criminal Liability*, Springer, London, 2014.
9. BRICKEY, Kathleen, *Corporate Criminal Liability*, ed. 2, New York, Clark Boardman Callaghan, 1991.
10. CAMPOS, J. Edgardo, *The Many Faces of Corruption, Tracking Vulnerabilities at the Sector Level*, The World Bank, Washington D.C., 2007.
11. COSTIN, Maria D., *Răspunderea persoanei juridice în dreptul penal român*, Universul Juridic, București, 2010.
12. DE DOELDER, Hans, TIEDEMANN, Klaus, *Criminal Liability of corporațions*, Kluwer Law Internațional, Hague, 1996.
13. DEFARGES, Philippe Moreau, *Organizațiile internaționale contemporane*, Institutul European, Iasi, 1998.

14. DELMAS-MARTY, Mireille, SPENCER, J. R., (ed.), *European Criminal Procedures*, Cambridge University Press, 2005.
15. DELMAS-MARTY, Mireille, MINGXUAN, Gao, *Criminalite economice et atteintes a la dignite de la personne*, Maison des sciences de l'homme, Paris, 1997.
16. DOBRINOIU, V., PASCU I., HOTCA M.A, CHIS I., GORUNESCU M., PAUN C., NEAGU N., DOBRINOIU M., SINESCU M.C., *Noul cod penal comentat. Partea generală*, ed. II, Universul Juridic, București, 2014.
17. DOBRINOIU, V., PASCU I., HOTCA M.A, CHIS I., GORUNESCU M., PAUN C., NEAGU N., DOBRINOIU M., SINESCU M.C., *Noul cod penal comentat. Partea specială*, ed. II, Universul Juridic, București, 2014.
18. ELLIOTT, Kimberly Ann, *Corruption and the Global Economy*, Institute for International Economics, USA, 1997.
19. ESSER, Albin, HEINE, G., HUBER, B., (ed.), *Criminal Liability of Legal and Collective Entities*, 1999.
20. FAROUZ-CHOPIN, F., *La lutte contre la corruption*, Presses universitaires de Perpignan, 2003.
21. FIORELLO, Antonio, (ed.), *Corporate Criminal Liability and Compliance Programs*, vol I, *Liability ex crimine of legal entities in member states*, Jovene Editore, Napoli, 2012.
22. FIORELLO, Antonio (ed.), *Corporate Criminal Liability and Compliance programs*, vol II: *Towards a common model in the European Union*, Jovene Editore, Napoli, 2012
23. GARDINER, John A, *The Politics of Corruption*, Russell Sage Foundation, New York, 1970.
24. HAMMER, P., ROMANIELLO S., , *La responsabilite penale des personnes morales. La loi du 4 mai 1999*, Kluwer, Diegem, 1999.
25. HEYWOOD, Paul (ed.), *Political Corruption*, Blackwell Publishers, Oxford, 1997.
26. GIRLING, John, *Corruption, Capitalism and Democracy*, Routledge, London, 2002.
27. GIUDICELLI-DELAGE, G., MANACORDA, S., *La responsabilite penale des personnes morales: perspectives europeennes et internationales*, Collection de l'UMR de Droit Compare de Paris, vol. 30, 2011.
28. ILIE, Andra-Roxana, *Răspunderea penală a persoanei juridice – Jurisprudența rezumată și comentată*, C.H Beck, București, 2013.

29. ILIE, Andra-Roxana, *Angajarea răspunderii penale a persoanei juridice*, Ed. C.H. Beck, București, 2011.
30. JACKSON, Michael, *Criminal Law în Hong Kong*, Hong Kong University Press, 2003.
31. JURMA, Anca, *Persoana juridică - subiectiv activ al răspunderii penale*, C.H. Beck, București 2010.
32. KLITGAARD, Robert, *Controlling Corruption*, University of California Press, Berkeley, 1988.
33. KAUFMANN, Daniel, *Research on Corruption: Critical Empirical Issues, Economics of Corruption*, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1998.
34. LAMBSDORFF, Johann Graf, *The Institutional Economics of Corruption and Reform. Theory, Evidence and Policy*, Cambridge University Press, 2007.
35. LARGUIER, L., CONTE P., FOURNIER S., *Droit penal special*, 15e ed., Dalloz, Paris, 2013.
36. LATOUR, D., GONDRAN DE ROBERT, P. E., *La lutte contre la corruption en France*, Emerit Publishing, 2013.
37. LEFF, Nathaniel H., *Underdevelopment în Brazil: Economic Structure and Change*, Routledge Press, UK, 1982.
38. LORD, Nicholas, *Regulăting Corporate Bribery în Internațional Business*, Ashgate, Farnham, 2014.
39. LUPAN, E., SABAU-POP, I., *Tratat de drept civil român. Partea generală. vol. I.*, C.H Beck, București, 2006.
40. MACMULLEN, Ramsay, *Corruption and the decline of Rome*, Yale University Press, New Haven, 1988.
41. Masset, A., *La responsabilite' pe'nale dans l'entreprise, Guide juridique de l'entreprise, Traite theorique et pratique, Titre XII – Livre 119.4*, Kluwer, 2006.
42. MESTRE,A., *Les personnes morales et le problème de leur responsabilité pénale*, Paris, 1899.
43. MUNTEANU, Cristina, *Pedepsele complementare în reglementarea Noului cod penal*, Teza de doctorat, București, 2014.
44. NIETO, Martin A., *La responsabilidad penal de las personas jurídicas: un modelo legislativo*”, Iutel, Madrid, 2008

45. OBIDAIRO, Simeon, *Transnational Corruption and corporations*, Ashgate, Farnham, 2014.
46. PIETH, Mark, IVORY Radha, *Corporate Criminal Liability: Emergence, Convergence and Risk*, Springer, London, 2011.
47. PIETH, Mark, LOW, Lucinda, BONUCCI, Nicola, (ed.), *The OECD Convention on Bribery: A commentary*, Cambridge University Press, New York, 2014.
48. PLANQUE, J.C., *La détermination de la personne morale pénalement responsable*, L'Harmattan, Paris, 2003.
49. PONTELL, Henry, GEIS, Gilbert, *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime*, Springer, London, 2007.
50. REBUT, D., *Droit penal international*, 2 ed., Dalloz, 2014.
51. ROSE-ACKERMAN, Susan, *Corruption and Government: Causes, Consequences and Reform*, Cambridge University Press, UK, 1999.
52. ROSE-ACKERMAN, Susan, *Corruption: A Study in Political Economy*, Academic Press, New York, 1978.
53. ROSE-ACKERMAN, Susan, *International Handbook on the Economics of Corruption*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2006.
54. SALBU, Steven R., CRUVER, B., *The Anatomy of Greed*, Basic Books, 2002.
55. SCOPE, Williams-Elegbe, *Fighting Corruption in Public Procurement, A Comparative Analysis of Disqualification or Debarment Measures*, Hart Publishing, Oxford, 2012.
56. SIMESTER, A.P., *Appraising Strict Liability*, Oxford Monographs on Criminal Law and Justice, Oxford University Press, New York, 2005.
57. SIMESTER, A.P., SULLIVAN, G.R., *Criminal Law. Theory and Doctrine*, Sec. Edition, Hart Publishers, 2004.
58. SOREIDE T, WILLIAMS A, *Corruption Grabbing and Development*, Edward Elgar Publishing, 2014.
59. SPECTOR, Bertram I., (ed.), *Fighting Corruption in Developing Countries: Strategies and Analysis*, Bloomfield, CT: Kumarian Press, 2005.
60. STRETEANU, Florin, CHIRȚĂ, Radu, *Răspunderea penală a persoanei juridice*, ed. 2, C.H.Beck, Bucuresti, 2007.

61. SENIOR, Ian, *Corruption – The World’s Big C. Cases, Causes, Consequences, Cures*, The Institute of Economic Affairs, London, 2006.
62. STIGLITZ, Joseph J, KALDOR, Mary, *Protection Without Protectionism and the Challenge of Global Governance*, Columbia University Press, New York, 2013;
63. STRETEANU, Florin, CHIRITA, Radu, *Răspunderea penală a persoanei juridice* , ed. 2, C.H. Beck, București, 2007.
64. SVENDSEN, G.T., *The Political Economy of the EU*, Edward Elgar, 2003.
65. SZAREK- MASON Patrycja, *The European Union’s Fight Against Corruption. The Evolving Policy Towards Member States and când idate Countries*, Cambridge University Press, 2010.
66. UDORIU, M., *Drept penal. Partea specială. Noul Cod penal*, Ed. C.H. Beck, București, 2014.
67. VERDES, Eugenia C., *Tendinte în abordarea teoretică a răspunderii juridice*, Teza de doctorat, București, 2014.
68. VERMEULEN, G., BONDTS, W., RYCKMAN C., *Liability of legal persons for offences in the EU*, Institute for International Research on Criminal Policy, Maklu, 2014.
69. WARD, Peter M. *Corruption, Development and Inequality*. Routledge Publishers, London, 1989.
70. WEBER, Max, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Ed. Humanitas, București, 1993.
71. WILLIAMS, R. (ed.), *Explaining Corruption*, ED. Elgar, Chaltenham, 2000.
72. WRAGE, Alexandra Addison, *Bribery and Extortion: Undermining Business, Governments, and Security*, Praeger Security International, USA, 2007.

Studii, articole, comunicări științifice, note de jurisprudență

73. ACEMOGLU, Daron, *The Choice between Market Failures and Corruption*, American Economic Review, vol. 90, 2000.
74. ARLEN, Jennifer, *The Potentially Perverse Effects of Corporate Criminal Liability*, Journal of Legal Studies, n. 23, 1994.

75. BAER, Miriam H., *Governing Corporate Compliance*, Boston College Law Review 50, 2009.
76. BATABYAL, A., YOO, S., *Corruption, Bribery, and Wait Times in the Public Allocation of Goods in Developing Countries*, Review of Development Economics 11(3), 2007.
77. BATORY, Agnes, *Why Do Anti-Corruption Laws Fail in Central Eastern Europe? A Target Compliance Perspective*, Regulation & Governance 6(1): 66-82, 2012.
78. BEETS, S Douglas, *Understanding the Demand-Side Issue of International Corruption*, Journal of Business Ethics, n. 57, 2005.
79. BELMOKHTAR, Zakia, *La repsonsabilite penale des personnes morales*, Infostat Justice, n. 82, mai 2005.
80. BENTZEN, Jeanet, *How Bad Is Corruption? Cross-Country Evidence of the Impact of Corruption on Economic Prosperity*. Review of Development Economics n. 16, 2012.
81. BERGER, Paul, Erin W. SHEEHY, *Is That a Bribe?* International Financial Law Review n. 26, 2007.
82. BLISS, C., TELLA, R.D., *Does Competition Kill Corruption*, Journal of Political Economy, vol.105(5), pp. 1001-1023, 1997.
83. BOLES, Jeffrey, *The Two Faces of Bribery: International Corruption Pathways Meet Conflicting Legislative Regimes*, 35 Mich. J. Int'l Law 673, 2014.
84. BRUNELLE-QURAIISHI, O., *Assessing the Relevancy and Efficacy of the United Nations Convention Against Corruption: A Comparative Analysis*, 2 NOTRE DAME International & Comparative Law J., n. 101, 2011.
85. CADOT, Oliver, *Corruption as a Gamble*, Journal of Public Economics, Vol. 33, 1987.
86. CLEVELAND, Margot, *Trends in the International Fight Against Bribery and Corruption*, Journal of Business Ethics, 90:199-244, 2009.
87. COCKROFT, L., *Implementation of the OECD Convention: The Conditions for Success*, Working Paper, Transparency International, Berlin, 1999.
88. COLARES, J. F., *The Evolving Domestic and International Law Against Foreign Corruption: Some New and Old Dilemmas Facing the International Lawyers*, Washington University Global Studies Law Review 5(1): 1-30, 2006.
89. DANILET, Cristi, *Corupția și Anticorupția în sistemul juridic*, C.H Beck, București, 2009.

90. DARLEY, John M, *.The Cognitive and Social Psychology of Contagious Organizational Corruption*. 70 Brooklyn L. Review, 2004.
91. DARROUGH, Masako N., *Privatization and Corruption: Patronage vs. Spoils*. *International Public Management Journal* 2(2), 273-298, 1999.
92. DARROUGH, Masako N., *The FCPA and the OECD Convention: The Lessons from the U.S. Experience*. *Journal of Business Ethics* 93(2), 2010.
93. DISKANT, Edward, *Comparative Corporate Criminal Liability*, *The Yale Law Journal*, 2011, http://www.yalelawjournal.org/pdf/729_t8hgkspk.pdf.
94. DINUICA, Daniel, GUIU, Mioara, *Luarea de mită în Noul cod penal*, *Rev. Universul Juridic*, nr. 6, iunie 2015.
95. DONGOROZ, Vintila, *Drept penal*, ed. 1939, reedit. de Asociația română de Științe Penale, București, 2000.
96. EIGEN, Peter, *Combating Corruption Around the World*, *Journal of Democracy*, Vol. 7, No. 1, 1996.
97. EIGEN, Peter, *Measuring and Combating Corruption*. *Policy Reform* 5(4): 187-201, 2002.
98. ELDRIDGE, Tull, *Without Bounds: Navigating Corporate Compliance Through Enforcement of the Foreign Corrupt Practices Act*, *Arkansas Law Review* 66, 2013.
99. FAN, J.P.H., ZHAO, Menfxin, *Public Governance and Corporate Finance: Evidence from Corruption Cases*, *Journal of Comparative Economics* 36(3), 2008.
100. FARIELLO, Frank, DALY C., *Coordinating the Fight against Corruption among MDBs: The Past, Present, and Future of Sanctions*, *George Washington International Law Review* 45(2), 2013.
101. FORD, C., HESS, D., *Can Corporate Monitorships Improve Corporate Compliance?*, *Journal of Corporation Law* 34(3), 2009.
102. FOX, W, *Adjudicating Bribery and Corruption Issues in International Commercial Arbitration*, *Journal of Energy & Natural Resources Law* 27(3), 2009.
103. GARRETT, Brandon L., *Globalized Corporate Prosecutions*. *Virginia Law Review* 97, 1775-1876, 2011.
104. GAROUPA, Nuno, KLERMAN, Daniel, *Corruption and the Optimal Use of Nonmonetary Sanctions*. *International Review of Law & Economics* 24, 2004.

105. GENAUX, M., *Social Sciences and the Evolving Concept of Corruption*, *Crime, Law & Social Change* 42(1): 13-24, 2004.
106. GOLDBARG, Andrea, *The Foreign Corrupt Practices Act and Structural Corruption*. *Boston University International Law Journal* 18: 273-289, 2000.
107. GOMEZ-JARA, Diez, *Responsabilidad penal de todas las personas jurídicas*, *Polít. crim.* Vol. 5, Diciembre 2010,
108. GUTTERMAN, Helen, *Easier Done Than Said: Transnational Bribery, Norm Resonance, and the Origins of the US Foreign Corrupt Practices Act*, vol 11. n. 1, 2015.
109. HEINE, Gunter, *New Developments in Corporate Criminal Liability in Europe*, *St. Louis-Warsaw Transatlantic Law Journal*, n. 71, 1998.
110. HENNING, P.J., *Corporate Criminal Liability and the Potential for Rehabilitation*, *American Criminal Law Review* 46: 1417-1436, 2009.
111. HUSTED, Bryan W., *Wealth, Culture, and Corruption*, *Journal of International Business Studies* 30: 339-360, 1999.
112. HESS, D., FORD, C., *Corporate Corruption and Reform Undertakings: A New Approach to an Old Problem*, *Cornell International Law Journal* 41(2): 307-346, 2008.
113. HESS, D., DUNFEE, W., *Taking Responsibility for Bribery: The Multinational corporation's Role in Combating Corruption*, in R. Sullivan (ed.), *Business and Human Rights: Dilemmas and Solutions*, Greenleaf Publishing, Sheffield, 2003.
114. HETZER, W., *Corruption as Business Practice? Criminal Responsibility of Enterprises in the European Union*, *ERA Forum* 9: 387-398, 2008.
115. HEYMAN, P.B., *Democracy and Corruption*, *Fordham International Law Journal* 20(2): 323-346., 1996.
116. JIANG, Na, *International Anti-Corruption Cooperation: Main Features and Trends*, *Intel Prop Rights* 2:121, 2014.
117. KAUFMANN, D., WEI S. J., *Does 'Grease Money' Speed Up the Wheels of Commerce?*, Washington: *World Bank Policy Research Working Paper*, 2254, 1999.
118. KOEHLER, Mike, *Revisiting a Foreign Corrupt Practices Act Compliance Defense*, *Wisconsin Law Review* 2012: 609-659, 2012.
119. KOEHLER, Mike, *The Foreign Corrupt Practices Act Under the Microscope*, *University of Pennsylvania Journal of Business Law* 15: 1-63, 2012.

120. LAMBSDORFF, Johann Graf, *Making Corrupt Deals: Contracting in the Shadow of the Law*, *Journal of Economic Behavior and Organization* 48(3): 221-241, 2002.
121. LE CLUB DES JURISTES, *Rapport du renforcement de la lutte contre la corruption transnationale*, Paris, 2013.
122. LEFF, Nathaniel H., *Economic Development through Bureaucratic Corruption*, *American Behavioral Scientist*, n. 8, 1964.
123. LEIGH, L.H, *The Criminal Liability of corporations and Other Groups: A Comparative View*, 80 *Mich. L. Rev.* 1508, 1509, 1982.
124. LEVENTHAL, Robert, *International Legal Standards on Corruption*, *American Society of International Law Proceedings* 10, 203-207, 2008.
125. LEVY, Daniel, *Price adjustment under the table: Evidence on efficiency-enhancing corruption*, *European Journal of Political Economy*, n. 23. 2007.
126. MAKINWA, Abiola O, *The Rules Regulating Transnational Bribery: Achieving a Common Standard?*, *International Business Law Journal* n. 1, 2007.
127. MAJOR, I., *Privatization and Economic Performance in Central and Eastern Europe: Lessons to be learned from Western Europe*, Edward Elgar, Aldershot, 1999.
128. MARONG, Alhaji B.M, *Toward a Normative Consensus Against Corruption: Legal Effects of the Principles to Combat Corruption in Africa*, *Denver Journal of International Law & Policy* 30: 99, 2002.
129. MARTIN, A. Timothy, *Corruption and Improper Payments: Global Trends and Applicable Laws*. *Alberta Law Review* 36: 416, 1998.
130. MAURO, P., *Corruption and Growth*, *Quarterly Journal of Economics*, vol.110 (3), pp. 681-712, 1995.
131. MONIGLO, V., *The Allocation of responsibility for criminal offences between individuals and legal entities in Europe*, in FIORELLO A. (ed.), *Corporate Criminal Liability and Compliance programs, vol II: Towards a common model in the European Union*, Jovene Editore, Napoli, 2012.
132. MONIGLO, V., *Corporate Offences in a Globalized Economy, the power of transnational enterprises and the role of criminal law*, in GIUDICELLI-DELAGE, G., MANACORDA, S., *La responsabilit e penale des personnes morales: perspectives*

- européennes et internationales*, Collection de l'UMR de Droit Comparé de Paris, vol. 30, 2011.
133. MONGILO, V., *The Nature of Corporate Liability for Criminal Offences: theoretical models and EU member state laws*, in FIORELLO, A., (ed.), *Corporate Criminal Liability and Compliance programs, vol II: Towards a common model in the European Union*, Jovene Editore, Napoli, 2012.
 134. MONTINOLA, Gabriella, *Sources of Corruption: A CrossCountry Study*, *British Journal of Political Science* 32(1): 147-170, 2002.
 135. MORAN, Jon, *Bribery and Corruption: The OECD Convention on Combating the Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*. *Business Ethics: A European Review*, 87: 141-150, 1999.
 136. MORRISSEY, David, *The Fight Against Corruption by International Organizations*. *George Washington International Law Review* 39: 165-198, 2007.
 137. MUNGIU-PIPPIDI, Alina, *Corruption: Diagnosis and Treatment*. *Journal of Democracy* 17(3): 86-99, 2006.
 138. MUNGIU-PIPPIDI, Alina, *The Good, the Bad and the Ugly: Controlling Corruption in the European Union*, Working paper, 2013.
 139. MURPHY, Mark J., *International Bribery: An Example of an Unfair Trade Practice?* *Brooklyn Journal of International Law* 21: 385-424, 1995.
 140. NICHOLS, Philip M., *Outlawing Transnational Bribery Through the World Trade Organization*. *Law & Policy in International Business* 28: 305-384, 1997.
 141. NICHOLS, Philip M, *The Business Case for Complying with Bribery Laws*, *American Business Law Journal* 49: 325, 2012.
 142. NICHOLS, Philip M, *Regulating Transnational Bribery in Times of Globalization and Fragmentation*, *Yale Journal of International Law* 24: 257-303, 1999.
 143. NICHOLS, Philip M, *The Myth of Anti-Bribery Laws as Transnational Intrusion*, *Cornell International Law Journal* 33: 627-655, 2000.
 144. NIETO-MARTIN, D., *Looking for a system of sanctions for an EU normative*, in A. Fiorella (ed), *Corporate Criminal Liability and Compliance programs, vol II: Towards a common model in the European Union*, Jovene Editore, Napoli, 2012.

145. ODUOR, Jacinta Ayango, *Left out of the Bargain: Settlements in Foreign Bribery Cases and Implications for Asset Recovery*. Washington, D.C.: Stolen Asset Recovery Initiative, 2013.
146. ORLAND, Leonard, *Reflections on Corporate Crime: Law in Search of Theory and Scholarship*, *American Criminal Law Review* 17, no. 4, 1980.
147. PARKER, C., NIELSEN, V., *The Challenge of Empirical Research on Business Compliance in Regulatory Capitalism*, *Annual Review of Law & Social Science* 5: 45-70, 2009.
148. POP, Anca Iulia, *Criminal Liability of corporations—Comparative Jurisprudence*, Digital Commons at Michigan State University College of Law, 2006.
149. POSADAS, Alejandro, *Combating Corruption Under International Law*, 10 *Duke Journal Communications and International Law* 345, 2000.
150. RAZZANO, Frank, NELSON T. P., *The Expanding Criminalization of Transnational Bribery: Global Prosecution Necessitates Global Compliance*, *International Law* 42, 2008.
151. RECANATINI, Francesca, *Anti-Corruption Authorities: An Effective tool to Curb Corruption?*, in *International Handbook on the Economics of Corruption*, Vol. II., Edward Elgar Publishing, 2011.
152. REHMAN, Hafeez Ur, *Determinants of Corruption and its Relation to GDP*, *Journal of Political Studies*, n. 18, 2006.
153. RIVERA-BATIZ, F., *International Financial Liberalization, Corruption and Economic Growth*, *Review of International Economics* 9(4): 727-737, 2011.
154. ROSE-ACKERMAN, Susan, *Democracy and 'Grand' Corruption*, *International Social Science Journal* 158(3): 365-380, 1998.
155. ROSE-ACKERMAN, Susan, *The Role of the World Bank in Controlling Corruption*, *Law & Policy in International Business* 29: 93-114, 2001.
156. ROSE-ACKERMAN, Susan, *Corruption and the Criminal Law*, *Forum on Crime & Society* 2: 3, 2002.
157. SAHU, Manjeet, *Criminal Liability of corporation: An Indian Perspective*, 2012, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2192308.

158. TREISMAN, Daniel, *The Causes of Corruption: a Cross-Național Study*, Journal of Public Economics, no.76, 2000.
159. SALBU, Steven R., *Transnațional Bribery: The Big Questions*, 21 Nw. J. Int'l L. & Bus. 435, 2000-2001.
160. SALBU, Steven R., *Law and Ethics*, American Business Law Journal [Volume 38, Issue 2](#), January 2001.
161. SANYAL, R., *Correlates of Bribe Giving in Internațional Business*, Internațional Journal of Commerce and Management 14(2), 2004.
162. SANDGREN, Claes, *Combating Corruption: The Misunderstood Role of Law*, Internațional Law Review, 39: 717-731, 2005.
163. SANDHOLTZ, Wayne, *Internațional Integration and Național Corruption*, Internațional Organizația, Vol. 57, 2003.
164. SCHMIDT, Timothy W., *Sweetening the Deal: Strengthening Transnațional Bribery Laws Through Standard Internațional Corporate Accounting Guidelines*. Minnesota Law Review 93: 1120, 2009.
165. SCHUTTAUF, Nicholas, *Repeal Anti-Bribery Legislația? A Defense of Laws Promoting Clean Business and Transparent Government*, New England Law Review 46: 617-648, 2012.
166. SCOTT, James, *The Analysis of Corruption in Developing Nations*, Comparative Studies in Society and History, vol. 11, nr. 3, iun, 1969.
167. STANTON-IFE, J., *Strict Liability: Stigma and Regret*, în *Oxford Journal of Legal Studies*, vol. 27 , nr. 1, 2007.
168. STESENS, Guy, *Corporate Criminal Liability: A Comparative Perspective*, 43 Int'l & Comp. Law, 493, 1994.
169. STRETEANU, Florin, *Răspunderea penală a persoanelor juridice în legislație și doctrina. Examen de drept comparat*, Revista de drept comercial, nr. 3, 1997.
170. STRETEANU, Florin, *La responsabilite penale des personnes morales en droit roumain*, Revue de droit penal et de science penitentiaire, n. 2, 2007.
171. STRETEANU, Florin, *Considerații privind răspunderea penală a personaei juridice în proiectul de modificare a Codului penal*, Caiete de Drept Penal, n. 1, 2005.

172. SOPE, W., *The Debarment of Corrupt Contractors from World Bank Financed Contracts*. Public Contract Law Journal 36(3): 277-306, 2007.
173. TARUN, W.B., *Basics of the Foreign Corrupt Practices Act*, Latham & Watkins., Chicago, 2006.
174. USVAT, Claudia F., *Infracțiunile de corupție în contextul reglementarilor europene*, Universul Juridic, București, 2010.
175. VAN ALSTINE, M. P., *Treaty Double Jeopardy: The OECD Anti-Bribery Convention and the FCPA*, Ohio State Law Journal 73: 1321-1352, 2012.
176. VITU, A., *Un aspect particulier du droit penal internațional: la protection des interet publics etrangers par le droit criminel francais*, Melnages Laruier, PUG 1993.
177. WEITZEL, U., BERNS, S., *Cross-Border Takeovers, Corruption, and Related Aspects of Governance*, Journal of International Business Studies 37(6): 786-806, 2006.
178. WILHELM, Paul G., *International Validation of the Corruption Perceptions Index: Implications for Business Ethics and Entrepreneurship Education*, Journal of Business Ethics, Springer Netherlands, 2002.
179. YOKEY, J.W., *FCPA Settlement, Internal Strife, and the "Culture of Compliance"*, Wisconsin Law Review 2012: 689-716, 2012.
180. YOU, J-S., KHAGRAM, S., *A Comparative Study of Inequality and Corruption*, American Sociological Review 70(1): 136-157, 2005.
181. ZAGARIS, Bruce, SHAILA Lakhani Ohri, *The Emergence of an International Enforcement Regime on Transnational Corruption in the Americas*. Law & Policy Int. Bus. 30:53, 1999.
182. ZARIN, Donald, *The foreign corrupt practices act: Introduction, Reworking & Building New Projects in Developing Markets*, Practising Law Institute, USA, 2004.
183. ZEDALIS, Rex J., *How does the new OECD convention on bribery stack up against the foreign corrupt practices act?*, Aspen Publishers, Journal of World Trade, Law-Economics-Public Policy, USA, 1998.
184. ZOUHAIER, Hadhek, *Corruption, Investment and Economic Growth*. International Journal of Economics & Research 2(5): 185-194, 2011.

Rapoarte și studii ale organizațiilor internaționale

185. UE, *Raportul Anticorupție al Comisiei Europene*, 2014.
186. OECD, *Foreign Bribery Report*, 2014.
187. OECD, *Exporting Corruption Report*, 2015.
188. OECD, *Phase 1 country monitoring of the OECD Anti-Bribery Convention în the US, Review of implementation of the Convention and 1997 recommendation*, 1999.
189. OECD, *Phase 3 Report on implementing the Anti-bribery Convention în the United States*, 2010.
190. OECD, *Phase 1 Report on Implementing the Anti-bribery Convention în France*, 2000.
191. OECD, *Phase 3 Report on Implementing the Anti-bribery Convention în France*, October 2012.
192. OECD, *Phase 3 report on implementing the Anti-Bribery Convention în Switzerland*, 2011;
193. OECD, *Phase 3 report on implementing the Anti-Bribery Convention în Mexic*, 2012.
194. OECD, *Phase 3 report on implementing the Anti-Bribery Convention în Belgium*, 2013.
195. OECD, *Phase 3 report on implementing the Anti-Bribery Convention în Australia*, 2013.
196. OECD, *Phase 3 report on implementing the Anti-Bribery Convention în Norway* 2012.
197. OECD, *Phase 1 Report on Implementing the Anti-bribery Convention în UK*, 2000.
198. OECD, *Phase 3 report on implementing the Anti-Bribery Convention în UK*, 2012.
199. OECD, *Anti-Corruption Ethics and Compliance Handbook for Business*, 2012.
200. StAR Initiative, *Settlements în Foreign Bribery Cases and Implications for Asset Recovery*, 2013.
201. StAR Initiative, *Public Wrongs, Private Actions*, 2014.
202. Transparency Internațional, *Timed out: statutes of limitations and prosecuting corruption în EU countries*, 2013.
203. Transparency Internațional, *Index-ul Perceptiei Corupției*, 2014.
204. Transparency Internațional, *Uncovering corruption risks în EU instituțiuni*, 2014.
205. UN, *Compendium of UN standards and norms în crime prevention and criminal justice*, New York, 2006.
206. UNODC, *An Anti-Corruption Ethics and Compliance Programme for Business: A Practical Guide*, 2013.

Surse Internet

<http://www.againstcorruption.org>

<http://ec.europa.eu>

<http://www.fdsc.ro>

<http://www.anticorupție.ro>

<http://www.cdep.ro>

http://www.coe.int/t/dg1/greco/webresources/organisations_en.asp

<http://www.curteadeconturi.ro>

<http://www.customs.ro>

<http://www.fcpaprofessor.com>

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues6/index.html>

<http://www.just.ro>

<http://www.mai-dga.ro>

<http://www.mfinanțe.ro>

<http://www.pna.ro>

<http://www.politiaromâna.ro>

<http://www.sri.ro>

<http://www.traceinternațional2.org/compendium>

<http://www.transparency.org.ro>

http://www.transparency.org/index.php/misc/link_list

<http://www.u4.no>

<http://www.unodc.org>

<http://www.worldbank.org/wbi/governance/library.html>

<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorruption>